

Pentti Paavolainen

HYVIEN PYRINTÖJEN SAATTO

MIKKO-OLAVI SEPPÄLÄ: PAREMPI IHMINEN
- PAREMPI MAAILMA. SUOMALAISEN TYÖVÄEN-
TEATTERIN PÄÄTTYMÄTÖN TARINA.

Vastapaino 2020.

Kutsuvan värikäs ja runsaasti kuvitet-
tu kirja tulee tuotteliaan kollegan
Mikko-Olavi Seppälän työpajasta, jonka
julkaisutahti kilpailee suorastaan Panu
Rajalan ja Martti Häikiön kanssa. Ahkeruu-
den lisäksi asiaa selittää se, että mat-
kan varrella kolutut aiheet yhä paremmin
syöttävät toisiaan. Työväenteatteri on
Seppälän omin aihe ja näkyy siinä, miten

varmasti hän käsittelee väitöskirjansa (2010) aihepiiriä, varhaisinta
työväen teatteritoimintaa ja nivoo sen perustaksi sille, miten vuonna
1920 perustettiin Työväen Näyttämöiden Liitto. TNL on nyt surullisena
koronavuonna juhlinutkin 100-vuotista taivalta näyttelyin ja semi-
naarein, joista osa on jouduttu peruuttamaan tai siirtämään verkkoon.
Taannoin olin itsekin viettämässä TNL:n komeita 90-vuotisjuhlia, sillä
neljän vuoden ajan (1981-85) palvelin liiton dramaturgina konsultoi-
massa ammatti- ja harrastajateatterin näytelmätarpeita ja seuraamassa
kansainvälisiä uutuuksia, erittäin antoisalla, moninaisella ja moni-
kielisellä toimenkuvalla siis.

Seppälän kirja jakautuu neljään ajanjaksoon ja kullekin niistä
on oma taittovärinsä: punerva ajalle ennen talvisotaa, tummanvih-

reä 1940-luvulta 1967:ään, kellanvihreä siitä kriisivuoteen 1991, ja sinervä ajalle sen jälkeen. Jaksot myös lyhenevät: ensin noin 50 vuotta, sitten 27 vuotta, 24 vuotta ja lopuksi 18 vuotta. Rajakohdat voi nähdä toisaalta vasemmiston oman historian kannalta: Stalinin hyökkäys Suomeen lopetti intellektuellivasemmistolaisten idealistisen kauden ja syvensi sisäiset jaot sen mukaan, viettikö henkilö sotavuodet rintamalla vai käpykaartissa ja/tai vankilassa.

Vuoden 1966 vaalivoitto ajoi sosiaalidemokraatit ja kansandemokraatit järkiavioliittoon järjestökentillä ja loi ilmapiirin harrastajien vahvoille 1970- ja 1980-luvuille. Se oli myös TNL:n jäsenkentässä monella tavalla toiminnan laajenemisen ja innostuksen aikaa, joka hedelmällisesti kietoutui teatterikerronnan moniin uudistumisiin.

Vuoden 1991 aallokoissa taas purkautui siihen asti suomalaisen julkisuuden silkkihansikkain kohteleva Neuvostoliitto ja pian kaatuivat myös ne Suomen työväenliikkeen pääomat, joiden varassa oli eletty jopa vähän komeilevasti. Uusiksi jouduttiin ajattelemaan TNL:n järjestöpoliittiset paradoksit kuten se, että radikaalit harrastajat olivat samassa järjestössä kuin suuret työnantajateatterit. Sukupolvenvaihdosta käyvä kenttä kysyi myös, miksi harrastajateatterit tarvitsevat edelleenkin kaksi suomenkielistä liittoa välittämään samoja palveluksia. Vastaus oli liiankin ilmeinen: kepulla ja demareilla piti olla omat suojattinsa sulle-mulle -politiikan aikana eikä sen ajan päättymistä kukaan oikein tahtonut, tai huomannut.

Kirjan alaotsikko kuvaa aiheensa suorastaan ”päättymättömänä tarinana” ja haluaa siten uusintaa työväki-käsitteen alla toimivan teatterin erityisyyden määrittelemällä sen viime kädessä ”heikko-osaisten puolella” olevaksi teatteriksi. Kirjan kokonaisuuden voi nähdä kuin hyvien pyrkimysten saaton, kulkueen tai kavalkadin.

Toisteisuutta aiheuttavat päälukujen johdantotekstit, joiden jälkeen vasta käydään detaljoidumpi kuvaus lyhyissä alaluvuissa. Niissä taas toimivinta on se, että kussakin alaluvussa tehdään myös valtakunnallista kartoitusta ja pistäydytään kuin droonilla kuvaa-massa eri paikkakuntien tarjoamia esimerkkejä ilmiön variaatioista tai yhdenmukaisuuksista. Näin kaiken aikaa on pääsy myös ruohonjuuritasonalle, mikä on kieltämättä palkitsevaa. Kiinnostava tieto on se, miten valtakunnallista kiertävää Riksteatern-mallia myös on 1950-luvulla mietitty Suomeen.

Kaikki vaiheet selitetään aina parhain päin, ja kun rahoitus, toiminta ja henkilökunta huippuvuosien jälkeen supistuvat, herää lukija pohtimaan, mitä syvempää ajassa oikeastaan tapahtuikaan. Kokonaan vaille selityksiä ja päätelmiä lukija ei jää, mutta esimerkiksi eduskunnan muuttuvista voimasuhteista ja kulttuuriministerien linjauksista lukisi mielellään täsmällisiä faktoja ja nimiä. Nyt koko järjestö- ja puoluepolitiikan peli on siivottu taustaverhojen taakse. Siten Seppälä onnistuu elvyttämään loppusivuille jotain tuttua 1970-luvun vasemmisto-optimismista. Nuorten ”päättymätön” innostus teatterin tekemiseen näyttää juhluvuonna kirjassa juuri siltä kuin sen pitääkin, kun karut sosiologiset ja rakenteelliset väestöanalyysit on rajattu ulkopuolelle. Toki on niin, että taannoiset uutiset eläkeläispuolue demareiden kuolemasta näyttävät juuri nyt osoittautuneen ennenaikaisiksi.

Näin on päästy myös teoksen lajimäärityksen ongelmaan. Avoimeksi jää nimittäin, onko kyseessä satavuotiaan TNL:n järjestöhistoriikki, vai aatehistoriallinen katsaus ilmiöön, jonka muuttumista ajassa tulisi seurata.

Nyt näkyy merkkejä molemmista. TNL:n järjestöroolin muutoksista ja henkilöistä, jopa poliittisista jännitteistä tärkeimpiä löytyy ajoittain piilotettuina sujuvasti kirjoitettuun leipätekstiin, mutta ei varmaan kaikkia. Olisiko ollut liian suuri työ, vaikkapa liiton toimistossa koota kattava matrikkeliisuus TNL:n palveluksessa olleista vakinaisista henkilöistä ja liittotoimikunnan (/hallituksen) puheenjohtajistoista virkavuosineen? Siten näkyisivät yhdellä silmäyksellä ne monet toimialat, jotka TNL:lle olivat kasautuneet, ja se, miten niistä on ollut eri vaiheissa ja eri syistä luovuttava esim. yhdistämällä toimintoja Suomen Teatteriliiton kanssa, tai miten ’lähettiläsmo- nistajan’ toimenkuvakin ajan saatossa muuttui tai siirtyi sivustojen ylläpitäjän tehtäväksi. Järjestöhistorian lajityyppiin kuuluisi jopa vähän enemmän ja tylsempiäkin valokuvia avainhenkilöistä.

Painopiste kirjassa tuntuu keikahtavan siihen, mikä on liiton tämänhetkiseksi typistynyt päätoimi: harrastajien projekti- ja koulutusavustukset sekä Kuusankosken ja Mikkelin näyttämöpäivien ylläpito. Ammattiteattereille tehdyt palvelut saavat mainintansa aina melkein kuin ohimennen. Siksi esimerkiksi näytelmävälityksen osuus ja sen edellyttämä monikielinen ammattiosaaminen ja systemaattisuus

jäävät teoksessa kovin syrjään. Järjestöhistorian kannalta TNL:n paria epäonnistunutta puoluepoliittista rekrytointia ja kriisikohtaa kyllä valotetaan, ainakin sen verran kuin liiton pöytäkirjat asiasta kertovat.

Aatehistoriallisena kuvauksena kirjalla on ansioita varhaisemmilta vuosilta ja on tärkeää, että Seppälä käsittelee selkeästi eron niin sanotun laajan työväenteatterikentän ja 1930-luvun Helsingin älymystövasemmiston teatteritoiminnan välillä. Koulutus pohjista ja niiden muutoksista nousevat erilaiset taidemaut - ihan bourdieulaisittain - olisi voitu käsitellä vähän systemaattisemminkin, ja samalla kysyä sitä "kuka tai mikä taho" kulloinkin määritteli niin sanotun hyvän teatterin TNL:n piirissä, tai millaisten perusoletusten varaan TNL:n historiankirjoitus kulloinkin rakentui (Oittinen 1975, Kalemaa 1980, Seppälä 2010). Josko Seinäjoen ja Mikkelin festivaalien sisäisiä jännitteitä olisi voitu kuvata johdonmukaisemmin tarkastelemalla esim. valinta- ja palauteprosesseja? Taiteen perusopetuksen alkaminen 2000-luvulla ja *Nuori Näyttämö* -hanke kertovat toki liiton ketteryudesta. Eri opistojen näytelmäpiirit muodostuivat monella seudulla keinoksi maksaa ohjaajalle palkkio ja sitouttaa ryhmä.

Paksuimmat silkkihansikkaat Seppälä pukee kuitenkin päälleen aina Neuvostoliiton roolia käsitellessään, ikään kuin meillä vieläkin olisi olohuoneessa tämä herkästi loukkaantuva virtahepo. Seppälän mukaan toisen maailmansodan jälkeen "totalitarismi hellitti otteensa Euroopasta", vaikka juuri samoina vuosina puoleen Eurooppaan juurrutettiin totalitarismia, ja länsieurooppalainen älymystö alkoi laajasti kannattaa totalitaarista ajattelua. Lukijalle tuli parissa kohtaa tarve tuulettaa ja avata hieman ikkunaa siitä YYA-Suomen tunkkaisuudesta, jossa puolet Suomen työväenpuolueistakin vielä tuki totalitarismia.

Seppälälle työväenliikkeen eri osat ovat edelleen vain viattomia uhreja, jotka "kutsutaan hallitukseen" tai "syöstään pois Valposta". Suomen Työväen Teatterikin (1948-1957) esitellään kuin mikä tahansa muu työväenteatteri, vaikka sen perustaminen oli avoimesti osa jotain suurempaa kulttuurisuunnitelmaa, kunnes "avustukset vain loppuivat". Sehän oli ollut tekohengityksessä jo useita vuosia. Sosiaalidemokraattien ja kansandemokraattien välisestä jännitteestä Seppälä ei oikein uskalla olla kovin suora ja nimeää asevelisocialistit mieles-

tään nokkelasti ”jermu-sosialisteiksi”. Termi on pejoratiivinen rintamalla palvelleita tannerilaisia demareita kohtaan, jotka pyrkivät minimoimaan Neuvostoliiton vaikutusta Suomeen.

Neuvostoliitolle valuuttatuloja hankkivan VAAP:n (Yleisliittolainen tekijänoikeusjärjestö) sopimusten luonne tulee rivien välissä ehkä selväksi, mutta olisihan ilmiön voinut kytkeä myös demarien ulkopoliittiseen käännöksen, joka johti kovin manifestoiviin kunnostautumisiin idänpolitiikassa, esimerkkinä TNL:n neuvostodramatiikan vuosi (1977-1978). Miniversiota suomalais-neuvostoliittolaisesta näytelmäsymposiumista yritettiin vielä 1983-1984, mutta se on jäänyt mainitsematta, samoin eräät pohjoismaiset ja itä-eurooppalaiset vierailuesitykset festivaaleilla.

Kenen identiteettiin sitoutuneita tunteita muuten ansioitunut kirjoittaja on pelännyt loukkaavansa, jos olisi käsitellyt yleisempään politiikkaan kytkeytyviä ilmiöitä vähän rouheammalla purennalla. Työväen näyttämöiden arki ja juhla pääsevät kirjassa esiin, mutta olisiko poliittisen historian kysymyksillä saanut koukatuksi vielä kiinnostavampia kysymyksenasetteluja tyyppiä: ”follow the money” tai ”kun kansa saa vallan, kuka sen saa”. Tai oliko kulisseyksissä vielä joku valtapyrkimyksille omistautunut, joka veteli naruista - eivät kai demaritkaan aivan yksimielisiä olleet.

Tutkimusta aihepiiristä sopii siis vielä tehdä, mutta siinä pitää kuljettaa relevantimpia kysymyksenasetteluja. Entä 1920-luvun alun luokkasota-näytelmät? Eikö olisi jo korkea aika julkaista ne vaikka verkossa, niin näkyisi, millä asteella ja millä keinoin tuo ”yllytys uuteen vallankumoukseen” oikein tapahtui. Nyt niidenkin kohdalla toistetaan vain uhrikertomus sensuroinnista. Sinänsä sisällissodan, sen jälkitilanteen ja lapualaisvuosien yleiskuvat ovat havainnolliset ja asiallisesti toteavat. Paitsi, että kommunistit ja NL olivat viattomia, ja oikeiston toimenpiteet, muun muassa kommunistien toimintakielto 1930, syntyivät taas ikään kuin aivan ilman aiheita.

Lopussa Seppälä mainitsee ilmiöitä, jotka eivät koskaan päässeet TNL:n piiriin, kuten teatteriryhmien ensimmäinen aalto. Seppälä perustelee sanomalla, ettei TNL:n piirissä teatteria nähty ensisijaisesti julistuksen kannalta. Näin varmaan oli, mutta olihan siinä mukana myös se poliittinen torjunta, jonka taistolaiset saivat Sorsan hallitusten Suomessa kohdata. Tässä päivässä on kiintoisa se

tieto, että TNL:n nykyiset ja uudetkin jäseneteatterit ovat koossa paikkakunnilla usein jonkun muun seikan kuin puoluepolitiikan takia, esimerkiksi lapset, nuoret tai ylioppilasteatterit tai eläkeläiset tai musiikkiteatteriin innostuneet.

Viittaukset, lähde- ja kirjallisuusluettelot tietenkin ovat kattavia ja huolellisesti tehtyjä. Kirjan kuvatoimittaja ja taittaja jäävät anonyymeiksi, elleivät sitten nämäkin taidot ole olleet Sepälän itsensä hallussa.